

Mevsimlik Göç Sarmalında Çocuk İşçiliği ve Eğitim: Şanlıurfa Örneği¹

Ayşegül Özbek Kansu²

Öz

“Eğitim hakkı herkes için geçerlidir” ilkesi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası tarafından güvence altına alınmış olsa da, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin çocukları çoğu zaman bu haktan yararlanamamaktadır. Aileleriyle birlikte mevsimlik olarak göç etmek zorunda kaldıkları için eğitimleri kesintiye uğrayan bu çocuklar, eğitim yoluyla sınıf atlama şansını kaybederek yoksulluk zincirini kıramamaktadırlar. Öte yandan çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalardan, ailelerinin yaşadığı tüm zorlu göç koşullarına ve yoksulluğa rağmen eğitimlerine devam ederek üniversiteye gidebilmiş ve iş sahibi olabilmış gençler olduğu da bilinmektedir. Bu doktora tezi, işte bu gençlerin hayatlarına odaklanarak, sürekli göç etmekten kaynaklı dezavantajlı durumlarına rağmen nasıl oldu da başardılar, üniversiteye gitme ve iş sahibi olma şansını yakaladılar sorularına cevap bulmayı amaçlamıştır. Tez, bu gençlerin çabalarına odaklanarak, hayatlarını mevsimlik tarım işçisi olarak sürdüren diğer gençlerden ayırdıkları noktaları anlamayı amaçlamıştır. Bu gençlerin hikayeleri üzerinden başarılarının ardındaki örüntülere dikkat çekerek, bu örüntüleri kişisel, toplumsal ve yapısal boyutlara vurgu yaparak ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik göç, çocuk işçiliği, eğitim, yoksulluk

ABSTRACT IN ENGLISH

Child Labor and Education in the Seasonal Migration Spiral: The Şanlıurfa Example

The principle of ‘the right to education applies to everyone’ is guaranteed by the Universal Declaration of Human Rights and the Constitution of the Republic of Türkiye but children of seasonal migrant agricultural workers are often unable to benefit from this right. These children, whose education is interrupted because they have to migrate seasonally with their families, lose the chance to move up the class through education and cannot break the chain of poverty. On the other hand, it is known from the studies on the elimination of child labour that there are young people who have been able to continue their education, go to university and get a job despite all the difficult migration conditions and poverty experienced by their families. This doctoral thesis focuses on the lives of these young people and aims to find answers to the questions of how they succeeded and had the chance to go to university and have a job despite their disadvantageous situation due to continuous migration. By focusing on the efforts of these young people, the thesis aims to understand the points where they differ from other young people who continue their lives as seasonal agricultural workers. Through the stories of these young people, the thesis draws attention to the patterns behind their success and addresses these patterns by emphasising personal, social and structural dimensions.

Keywords: seasonal migration, child labour, education, poverty

¹ Bu makale, ODTÜ Sosyoloji Bölümü’nde yazılan “Access to University Education for Children Working in Seasonal Agricultural Work: The Case of Şanlıurfa” başlıklı doktora tezinden bir özet olarak hazırlanmış ve 18-20 Şubat 2025 tarihlerinde İstanbul Beykent Üniversitesi’nde düzenlenen Türkiye Göç Konferansı’nda sunulmuştur.

² Dr. Ayşegül Özbek Kansu, ODTÜ Sosyoloji Bölümü, ILO Türkiye Ofisi Kıdemli Proje Koordinatörü, Ankara, Türkiye, ozbek79@gmail.com, ozbek@ilo.org, 0009-0001-7443-8641

Giriş

Türkiye'de “tarım işçisi” terimi, başkalarına ait arazi ve işletmelerde çalışan, işleri işverenleri tarafından sağlanan ve el emeği karşılığında ücret alan kişileri ifade etmektedir. Ücretli işçi çalıştırmaksızın kendi arazisinde ve tarımsal işletmelerinde çalışan arazi sahipleri ve onların aile üyeleri “tarım işçisi” değil “ücretsiz aile işçisi” olarak sınıflandırılmaktadır. Tarım işçiliği sürekli ya da geçici olabilir. Sürekli tarım işçileri, bir tarım döngüsünün tüm aşamalarında bulunan, bu süreç boyunca aynı yerde kalan ve en az bir üretim aşamasını veya yılını aynı işletmede geçiren kişilerdir. Geçici tarım işçileri ise mevsimlik olarak, ek işgücüne ihtiyaç duyulan dönemlerde işe alınan kişilerdir. Genel olarak mevsimlik gezici tarım işçileri (MGTT), düzenli işgücü piyasalarında istihdam olanağı bulamayan ve işgücünü sunmaktan başka geçim kaynağı olmayan vasıfsız kişilerdir. Bu haneler geçimlerini ya işgüçlerini diğer tarım işletmelerine sunarak ya da kiracılık/ortakçılık yaparak sağlamaktadır. Kentsel kazançları yeterli olmadığı için tarımsal işlerde çalışmak üzere mevsimlik olarak göç eden bazı kentli haneler de vardır. Bunlar, düşük ücretlerle ve sosyal güvenlik kapsamı olmaksızın tarlalarda çalışmaktan başka alternatifi olmayan, işgücü piyasalarının esnek ve kolayca gözden çıkarılabilir bir parçasını oluşturan insanlardır.

Mevsimlik gezici tarım işçileri iki grupta sınıflandırılabilir. Bu gruplardan ilki, neredeyse yerleşik bir yaşam düzeni olmaksızın tüm yılı bir yerden diğerine hareket ederek geçirenlerden oluşmaktadır. İkinci grup ise yılın belirli bir döneminde belirli bir bölgeye veya ile gidip daha sonra evlerine geri dönenlerden oluşmaktadır. Her iki gruptaki insanlar da mevsimlik tarım işçisi olarak oldukça zor koşullarda çalışmakta ve yaşamaktadır. Çalıştıkları süre boyunca çadırlarda, elektriksiz ve temiz su olmadan, sağlıklarını ve beslenmelerini tehlikeye atacak her türlü altyapı hizmetinden mahrum bir şekilde yaşamak zorunda kalmaktadır. Çalışma koşulları da en az yaşam koşulları kadar zordur. Faaliyetlerinin geçici niteliği, mevsimlik işçileri güvencesiz yaşam ve çalışma koşullarına karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin temel sorunları hijyen, barınma, temel insani ihtiyaçlar, ücretler, sosyal güvenlik, iş sağlığı ve güvenliği, çalışma koşulları, çocuk işçiliği ve yasal sorunlar olarak özetlenebilir. Çoğu zaman sosyal yardımlardan yararlanamamaktadırlar.

Türkiye'de tarımsal üretim döngüsü çerçevesinde MGTT ailelerin bireyleri Mart ayında başlayıp Kasım ayına kadar devam eden mevsimlik tarım işçiliğine katılmaktadır. Bu durum, ailenin bir parçası olan zorunlu eğitim çağındaki çocukların okuldan uzak kalmasına neden olmaktadır. MGTT ailelerinin zorunlu eğitim çağındaki çocukları, aileleriyle birlikte seyahat etmek zorunda kaldıkları için okula düzenli olarak devam edememekte ve çoğu zaman okulu bırakmak zorunda kalmaktadır. Eğitim şansını kaybeden bu çocuklar, sınıf atlama şanslarını da kaybetmekte ve yoksulluk sarmalından çıkamamaktadır. MGTT aileleri üzerine yapılan birçok araştırma, bu çocukların ebeveynlerinin ve hatta büyükanne ve büyükbabalarının tarımda çalıştığını ve mevsimlik tarım işçiliğinin nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir. MGTT ailelerin yoksulluğu Türkiye'de bilinen bir sosyal gerçekliktir ve vasıfsız meslek sahibi olmalarıyla da yakından ilişkilidir. Her ne kadar yoksulluk döngüsü MGTT çocuklarının kaderi olarak kabul edilse de, çocukların daha iyi bir gelecek şansına sahip olduğu başarı öykülerinin de olduğu bilinmektedir. Çocuk işçiliği ile mücadele projeleri kapsamında sahada yürütülen çalışmalardan bilindiği üzere bazı gençler ailelerinin tüm zor koşullarına ve yoksulluklarına rağmen eğitimlerine devam etmekte, üniversiteye gitmekte ve iş sahibi olmaktadır. Bu doktora tezi, üniversite eğitimi alabilmiş bu gençleri, hayatlarını mevsimlik tarım işçisi olarak sürdüren diğer gençlerden ayıran özelliklerin neler olduğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu

çalışma sadece bu çocukların dezavantajlı konumlarına bakmak yerine, bir şekilde eğitim yoluyla kendilerini güçlendiren ve yoksulluk döngüsünü kırmaya ve ailelerine kıyasla daha iyi hayatlara sahip olmaya çalışan eğitilmiş gençlerin/yetişkinlerin hikayelerini masaya yatırmaktadır. Genel olarak mevsimlik tarım işçisi aileler ve çocukları üzerine yapılan araştırmalar ve tezler, hep yoksulluğa, ailelerin ve çocukların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk döngüsüne, kötü çalışma ve yaşam koşullarına, hizmetlere erişimde yaşanan sorunlara odaklanmıştır. Bu doktora tezi ise konuya başka bir açıdan yaklaşarak “bu gençler üniversiteye gitmeyi nasıl başarıyor, bu gençlerin üniversiteye gitmesini sağlayan faktörler nelerdir?” sorusuna cevap bulmaya çalışıyor. Hikayelerdeki umuda odaklanarak onların hikayesinin diğer çocuklardan nasıl farklılaştığını anlamaya çalışıyor. Eğitimlerine devam edebilen gençlerin/yetişkinlerin hikâyeleri anlaşılmaya çalışılırken, bu başarının ardındaki örüntüler tespit edilmeye çalışılıyor. Bu çalışma aynı zamanda, görüşme sonuçlarından hareketle, mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ve çocuklarının eğitim yoluyla yoksulluk döngüsünü kırabilmeleri için güçlendirilmelerini desteklemek üzere hayata geçirilmesi gereken bazı politikaları ortaya koymayı amaçlıyor. Çocukların yoksulluk döngüsünden çıkmaları için önemli bir şans olan eğitim hakkından eşit bir şekilde yararlanmaları için neler yapılabilir? sorusuna cevaplar sunarak mevsimlik tarım işçisi ailelere, çocuklarına, eğitim camiasına ve çocuk işçiliği ile mücadele eden tüm kurum ve kuruluşlara ilham vermeyi hedefliyor.

Teorik Arka Plan

Çocuk İşçiliği

Çocuklar her zaman toplumdaki ekonomik faaliyetlerde yer almışlardır. Yaptıkları iş türleri ve katılımlarının biçimleri ve koşulları toplumlar arasında ve zaman içinde farklılık gösterse de, çocukların çoğu neredeyse tüm toplumlarda bir şekilde çalışmaktadır. Ailelerinin hayatta kalması için evde, çiftliklerde ve küçük dükkanlarda ailelerine yardım etmektedirler. Çocuklar başkalarını gözlemleyerek ve onlarla birlikte çalışarak beceriler öğrenir ve daha sonraki yaşamlarında kendilerine hizmet edecek bilgiler edinirler. Bu anlamda, çocuklar tarafından yapılan işler, sosyalleşme sürecinin önemli bir parçası ve edinilen becerilerin ebeveynlerden çocuğa aktarılmasının bir aracı olarak görülebilir. Bu faaliyetler çocukların gelişimine ve ailelerinin refahına katkıda bulunur, onlara beceri, tutum ve deneyim kazandırır ve yetişkin yaşamlarında toplumun yararlı ve üretken üyeleri olmalarına yardımcı olur. ILO literatürüne göre, çocuklar fiziksel, psikolojik, ahlaki veya entelektüel olarak sömürüldüğünde çocuğun çalışması çocuk işçiliğine dönüşmektedir. Bu anlamda çocuk işçiliği, çocukları çocukluklarından, potansiyellerinden ve saygınlıklarından mahrum bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerdir. Çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal veya ahlaki açıdan tehlikeli ve zararlı olan ve/veya onları okula devam etme fırsatından mahrum bırakarak, okuldan erken ayrılmak zorunda bırakan veya okula devam ile aşırı uzun ve ağır işleri bir arada yürütmek zorunda bırakarak eğitimlerine engel olan işlerdir. Ayrıca, belirli çalışma biçimlerinin çocuk işçiliği olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı çocuğun yaşına, yapılan işin türüne, hangi koşullar altında yapıldığına ve her bir ülkenin belirlediği kriterlere bağlıdır. Çocuk işçiliği genellikle çocukların insan olarak temel haklarını tehdit eden ekonomik, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürü biçimleriyle eşleştirildiği için sonuçlar çoğunlukla olumsuzdur. Dolayısıyla çocuk işçiliği bir insan hakları sorunudur ve çocuk işçiliği daha geniş kapsamlı çocuk hakları ihlallerinin hem nedeni hem de sonucudur.

Çocuk işçiliğinin birbiriyle bağlantılı birçok nedeni vardır. Yoksulluk, çocukların yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışmalarının en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir. Çocuk işçiliği, az gelişmişlik ve yoksulluğun neden olduğu olgulardan biri olarak kabul edilebilir. Ancak çocuk işçiliğinin tek nedeni yoksulluk değildir. Kültürel kökenli tutum ve değerler, bazı ülkelerdeki katı kültürel ve sosyal roller de çocuk işçiliğinin sürdürülmesine neden olmaktadır. Okullaşma sorunları da çocuk işçiliğine katkıda bulunmaktadır. Ailelerin kendileri de çocuk işçiliğine neden olan bir diğer önemli faktördür. Yetişkin üyeleri işsiz ya da az çalışan haneler genellikle çocuklarının kazanabileceği paraya ihtiyaç duymaktadır. Çocuk işçiliğinin nedeni ne olursa olsun, çocuklar üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır çünkü çocuklar fizyolojik ve psikolojik yapıları bakımından yetişkinlerden farklıdır. Çocuklar fiziksel, cinsel ve duygusal istismara karşı yetişkinlerden çok daha savunmasızdır ve aşağılanmak, küçük düşürülmek veya baskı görmekten dolayı daha büyük psikolojik zarar görürler.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarını korumaya söz vermiş ülkeler tarafından imzalanmış önemli bir anlaşmadır. Sözleşme çocukların kim olduğunu, tüm haklarını ve hükümetlerin sorumluluklarını açıklamaktadır. Çocuk işçiliğine ilişkin iki ILO Sözleşmesi, 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi ve 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğine İlişkin Sözleşmedir. Bu Sözleşmeler temel sözleşmelerdir ve ILO Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi uyarınca, tüm ILO üyesi devletlerin, söz konusu Sözleşmeleri onaylamamış olsalar bile, çocuk işçiliğine saygı gösterme, teşvik etme ve ortadan kaldırılmasını gerçekleştirme yükümlülüğü olduğu anlamına gelmektedir. Kararlı ve uyumlu eylemin temeli, çocuk işçiliğinin tamamen ortadan kaldırılmasını politikanın nihai hedefi olarak belirleyen mevzuattır. Ülkelerin büyük çoğunluğu, çocuk işçiliği Sözleşmelerinin onaylanmasının ardından, çocukların istihdamını ve çalışmasını yasaklayan veya bunlara ciddi kısıtlamalar getiren mevzuatı kabul etmiştir. Bu çabalara rağmen, çocuk işçiliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük ölçekte varlığını sürdürmektedir. Çocuk işçiliğine karşı küresel ilerleme 2016'dan bu yana durağanlaşmıştır. Çocuk işçiliğindeki çocukların yüzdesi dört yıllık dönemde değişmezken, çocuk işçiliğindeki mutlak çocuk sayısı 8 milyondan fazla artmıştır. Benzer şekilde, tehlikeli işlerde çalışan çocukların yüzdesi neredeyse değişmemiş ancak mutlak olarak 6,5 milyon çocuk artmıştır.

Çocuk işçiliği tüm dünyada genellikle kırsal ve tarımsal bir olgudur. Çoğu çocuk, başkaları için çalışmaya başlamadan önce ailelerine yardım ederek işe başlar. Bu durum dünya genelinde milyonlarca tarımsal ailede yaşanmaktadır. Aile işçiliğinin önemi son dört yılda göreceli olarak artmıştır ve çocuk işçiliğinin en büyük payı aileler içinde gerçekleşmektedir. Tarım, çocukları diğer ekonomik faaliyet türlerine göre daha erken çalışmaya başlatmaktadır. Çocuklar uzun saatler boyunca çalışmakta, genellikle tehlikeli kimyasallara maruz kalmakta, zihinsel ve fiziksel gelişimlerine zarar veren tehlikeli alet ve makineleri kullanmaktadır. Tarımda kullanılan makine ve ekipmanların tehlikeleri, pestisitlere maruz kalma, uzun çalışma saatleri, sıcak ve soğuğa maruz kalma, ağır yük kaldırma/taşıma, fiziksel zorlanma, izole ortamlarda çalışma gibi riskler tarımın ağır ve tehlikeli işler kapsamında tanımlanmasının nedenleridir.

Çocuk işçiliği hem kız hem de erkek çocuklar için bir hak ihlali olmakla birlikte, özellikle tarımda kız çocukları genellikle erkek çocuklardan daha erken yaşta çalışmaya başlamaktadır. Tarımsal işgücü talebi, üretim döngülerine ve hayvanların mevsimsel hareketlerine bağlıdır. Genel olarak kayıt dışı, düzenlenmemiş ve tehlikeli bir sektördür. Tarımdaki birçok ekonomik faaliyet, yasa veya uygulama gereği kayıtlı değildir veya resmi düzenlemeler tarafından yeterince kapsanmamaktadır. Kırsal aile çiftçiliği bağlamında, çocukların sağlıklarını, okul eğitimlerini

veya kişisel gelişimlerini etkilemeyen üretken faaliyetlere hafif katılımlarının kabul edilebilir olduğunu ve böylece becerilerin nesiller arası aktarımına katkıda bulunabileceğini kabul etmek önemlidir. Öte yandan, kırsal alanlarda çocuk işçilerin büyük çoğunluğu, aile işletmelerinin daha yaygın olduğu ücretsiz aile işçileridir. Bu nedenle, çocuğa zarar vermeyen hafif işler ile zorunlu eğitime engel olan, sağlığa ve kişisel gelişime zarar veren işler olan çocuk işçiliği arasında, çalışma saatleri ve koşulları, çocuğun yaşı, yapılan faaliyetler ve içerdiği tehlikeler temelinde ayırım yapmak önemlidir.

Çocuk işçiliği, milyonlarca çocuğu zorunlu eğitim hakkından mahrum bırakan ve onları yaşamlarını tehdit eden olumsuz işlere maruz bırakan toplumsal bir sorundur. İşgücüne katılımları, gelecekteki beklentileri ve kişisel gelişimleri için çok önemli olan eğitim haklarının reddedilmesi veya bu haktan mahrum bırakılmaları anlamına gelmektedir. Tarımsal faaliyetler okula kayıt ve devamın önünde büyük bir engeldir.

Tarımda çocuk işçiliği, çevre, eğitim ve sağlık sorunlarıyla bağlantılı olan çalışma ve yaşam koşulları açısından en dezavantajlı gruplardan birini oluşturmaktadır. Tarımda çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak oldukça zordur çünkü tarım birçok ülkede yeterince düzenlenmemiş bir sektördür. Bu da çocuk işçiliğine ilişkin düzenlemelerin diğer sektörlerle kıyasla tarımda genellikle daha az katı olduğu anlamına gelmektedir. Bazı ülkelerde, tarımda çalışan yetişkin ve çocuk işçiler genel güvenlik ve sağlık yasaları kapsamında değildir veya bu yasalardan muafır.

Aile temelli çocuk işçiliğinin daha güvenli koşullar altında gerçekleştiği yönündeki yaygın algının aksine, aile içindeki çocuk işçiliğinin önemli bir kısmı tehlikelidir (Winrock International, 2008). Benzer şekilde, çalışmak için okulu bırakmanın bir sonucu olarak eğitim seviyesinin düşük olması, çocuk işçilerin yetişkinliğe geçişlerini etkileyebilir; çünkü okuryazarlık ve mesleki eğitim eksikliği, düzgün iş fırsatlarına erişme ve yoksulluktan kurtulma becerilerini engelleyerek çocuk işçiliği döngüsünü devam ettirir.

Çocuk İşçiliği ve Eğitim

Dünyanın birçok ülkesinde, sorunu ortadan kaldırmaya yönelik yasa ve yönetmeliklerin varlığına ve uygulanmasına rağmen çocuk işçiliği devam etmektedir. Yoksulluk, diğer nedenlerin yanı sıra birçok çocuğun çalışmasına neden olmakta ve eğitim şansını azaltmaktadır. Dolayısıyla çocuk işçiliği, milyonlarca çocuğun zorunlu eğitim hakkını elinden alan ve onları hayati tehlike arz eden olumsuz işlere maruz bırakan toplumsal bir sorundur. İşgücüne katılımları, gelecekteki beklentileri ve kişisel gelişimleri için çok önemli olan eğitim haklarının reddedilmesi veya bu haktan mahrum bırakılmaları ya da eğitimsel gelişimleri için yeterli zaman harcamamaları anlamına gelmektedir (Aziz ve Iskandar, 2013). Bu nedenle, çocuk işçiliği sıklıkla çocukların okula gitmemesiyle ilişkilendirilmektedir. Çocuk işçiliğindeki küçük çocukların büyük bir kısmı, zorunlu eğitim yaş aralığında olmalarına rağmen okuldan dışlanmaktadır. Çocuk işçiliği yapan 5-11 yaş arası çocukların dörtte birinden fazlası ve 12-14 yaş arası çocukların üçte birinden fazlası okula gitmemektedir (ILO ve UNICEF, 2021).

Eğitim hakkı bir insan hakkıdır ve çocukların ücretsiz, zorunlu, kaliteli temel eğitime erişimlerinin sağlanması, insanların tam potansiyellerine ulaşmaları açısından önemlidir. Unutulmamalıdır ki, eğitim yoluyla sosyal olarak dışlanmış çocuklar ve yetişkinler yoksulluktan kurtulmak için daha fazla fırsata sahip olabilirler ve bu da ulusal kalkınmayı destekler. Bu nedenle, çocuk işçilerin çoğunluğunun mensup olduğu yoksul ailelerin çocuklarına uygun ve

erişilebilir kaliteli ve ücretsiz eğitim sağlamak için entegre bir politika ve eylem programı geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Eğitimin çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasında rol oynayabilmesi için eğitim sistemlerindeki sorunların ele alınması gerekmektedir. Bu, eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve kaynakların çocuk işçiler de dahil olmak üzere tüm çocukların okula erişiminin artırılmasına yönlendirilmesi, aynı zamanda okul ortamının, özellikle de öğrenme ortamının kapsayıcı ve çocukları mezun olana kadar okulda kalmaya ikna edecek kadar güçlü olmasının sağlanması anlamına gelmektedir. Eğitim hakkı bir insan hakkıdır ve çocukların ücretsiz, zorunlu, kaliteli temel eğitime erişimini sağlamak, insanların tam potansiyellerine ulaşmalarını sağlamak için önemlidir.

Eğitim

Eğitim, çeşitli resmi ve gayri resmi yollarla bilgi, beceri, değer ve tutum edinme sürecidir. Bireylerin entelektüel, sosyal ve pratik yeteneklerini geliştirmelerini sağlayan, yaşam boyu süren bir çabadır. Eğitim, çocukların refahını şekillendirmede kritik bir rol oynar. Eğitim, çocuklara etraflarındaki dünyayı anlamak için ihtiyaç duydukları bilgi ve becerileri sağlar. Eleştirel düşünme, problem çözüme ve iletişim becerilerini öğretmek bilişsel gelişimi teşvik eder. İyi eğitilmiş bir çocuk, zorlukların üstesinden gelmek ve bilinçli kararlar almak için daha donanımlıdır. Eğitim ayrıca gelecekteki ekonomik refahla yakından bağlantılıdır. İyi bir eğitim alan çocukların yetişkinlikte daha iyi iş fırsatlarına ve gelire erişme olasılığı daha yüksektir, bu da yaşam kalitelerini önemli ölçüde etkileyebilir. Eğitim ayrıca kişinin sosyal hareketlilik şansını artırmasında olumlu rol oynar. Eğitim, çocuklara kendileri ve toplumları için savunuculuk yapmaları için bilgi ve beceriler sağlayarak onları güçlendirebilir. Güçlendirilmiş bireylerin kontrol ve inisiyatif duygusuna sahip olma olasılıkları daha yüksektir ve bu da refahlarını olumlu yönde etkileyebilir. Bilgi ve alternatifler sağlayarak eğitim, çocukların daha sağlıklı seçimler yapmasına yardımcı olabilir. Çocuklara farklı kültürler ve bakış açıları hakkında bilgi verir, empatiyi teşvik eder ve önyargıyı azaltır, bu da genel toplumsal refaha katkıda bulunabilir..

Eğitim Teorileri

İnsan sermayesi kavramı esas olarak 1960'larda Mincer (1958), Schultz (1961) ve Becker (1964) tarafından geliştirilmiştir ve literatürdeki eğitim düzeyiyle ilgili çalışmaların çoğunun teorik arka planı olmuştur. İnsan sermayesi, bireysel, toplumsal ve ekonomik refahı teşvik etmede önemli bir rol oynar. Bireylerin yaşamları boyunca edindikleri ve biriktirdikleri bilgi, beceri ve sağlığı kapsar ve bu da onları daha üretken kılar (Becker, 1964). Mevcut literatürde, insan sermayesi, bir ulusun uzun vadeli ekonomik refahına önemli ölçüde katkıda bulunan değerli bir kaynak olarak yaygın olarak kabul edilmektedir. Eğitim, insan sermayesinin temel bileşenlerinden biridir ve eğitime yatırım yapmak, beceri ve eğitim edinmek için çok önemlidir. Becker'a (1964) göre, okullaşma öncelikle bireyleri bilgi, beceri ve analitik problem çözüme yetenekleriyle donatarak kazançları ve üretkenliği artırır. Becker (1964), Mincer (1958) ve Schultz (1961) insan sermayesi birikimi sürecinde resmi eğitimin ve iş başında eğitimin önemini vurgularken, Heckman (2000) insan sermayesini resmi ve gayri resmi öğrenme ortamlarında elde edilen bilgi ve becerilerin birleşimi olarak kavramsallaştırır.

İnsan sermayesi teorisine göre eğitim, ulusal kalkınma için insan kaynaklarına yatırım yapmaktır. Bireylere güçlü bir eğitim temeli sağlayarak toplumlar, teknolojik ilerlemeyi yönlendirebilen ve üretkenliği artırabilen yetenekli bir işgücü yetiştirebilirler. Bu nedenle

eğitim, uzun vadeli sürdürülebilir büyümeye yol açan insan sermayesine önemli bir yatırımı temsil eder. Üniversiteye giden bir birey için fırsat maliyeti, işgücüne katılma ve para kazanma becerisinin kaybedilmesidir, ancak beklenti, yatırımlarının karşılığını almak ve gelecekte daha yüksek kazançlarla ödüllendirilmektir (Borjas, 2013).

Statü elde etme teorisi, eğitimin meslek ve sosyal statü elde etmek için olduğunu iddia eder. Statü elde etme teorisine göre, gelişmiş veya sanayileşmiş toplumlarda, ebeveynlerin çocuklarının eğitime yatırım yapması beklenir çünkü sosyal hareketlilik, ebeveynlerin eğitim veya mesleki aktarımından ziyade eğitim yoluyla deneyimlenebilir (Treiman, 1970). Genel olarak, statü elde etme, bireylerin sosyoekonomik konumlarda getiri elde etmek için kaynakları harekete geçirme ve yatırım yapma süreci olarak anlaşılabilir (Lin, 1999).

nsan sermayesi teorisi gibi, işlevselci teori de eğitimin toplumun tüm parçalarının birbirine bağımlılığı nedeniyle toplumun varlığını sürdürmek olduğunu savunur. İşlevselci teori, eğitimin toplumsal düzene katkıda bulunmak için toplumsal değerleri ve normları ilettiğini, çünkü toplumu desteklemek için ortak değerler, tutumlar ve algılar olması gerektiğini ve eğitimin temel görevinin paylaşılan değerleri, ifadeleri, algıları ve inançları üretmek ve yaymak olduğunu belirtir (Durkheim, 1956; 1961). Eğitim, birbirlerinin karşılıklı bağımlılığını yerine getirmek için farklı meslekler için eğitilmiş ve yüksek becerilere sahip bireyler sağlar (Parelius vd., 1978). Bu nedenle, işlevselci teorisyen için eğitimdeki eşitsizlikler kaçınılmazdır ve toplumu sürdürmek için gereklidir.

Öte yandan, yeniden üretim/çatışma teorisi için eğitim, devletin ideolojik aracıdır (Althusser, 1991). Egemen sınıflar ve ideolojileri lehine çalışır. İnsanlar toplumsal işbölümünü kaçınılmaz olarak içselleştirir. Eğitim, egemen sınıfın değerlerini aktarır ve bu sınıftan gelen çocuklar eğitim kurumları tarafından kayırlır. Yüksek gelirli sınıflar, ayrıcalıklı statülerinin toplumsal yeniden üretimi için yüksek öğrenimi kullanırlar ve eğitim düzeyi, sınıfların kaynakları arasındaki eşitsizlik nedeniyle tüm sınıflar için eşit değildir (Bourdieu, 1985; Bourdieu vd., 1979). Eğitim, ayrıcalıkların veya dezavantajların yeniden üretilmesini sağlar ve toplumun eşitsiz toplumsal yapısını yeniden üretmede rol oynar. Bu nedenle, işlevselciler tarafından toplumun sürdürülmesi için kaçınılmaz ve gerekli görülen sınıf eşitsizliği, haksız olarak kabul edilir ve üstesinden gelinmesi gereken bir sorundur.

Bahsedilen tüm teorilerin aksine, feminist teoriler (liberal, radikal ve sosyalist feminist teoriler) eğitimde cinsiyet eşitsizliğini vurgular. Genel eğitim teorileri, eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğiyle özel olarak ilgilenmez; ya kadınları göz ardı ederler ya da sadece sosyoekonomik geçmişe, yani sosyal sınıflara ait eşitsizliklere vurgu yaparlar.

Roemer (1998) tarafından geliştirilen fırsat eşitliği, eğitim başarısını inceleyen çalışmalar için bir diğer önemli teorik arka plandır. Roemer'in eşit fırsat anlayışı, "eşit şartlar" ilkesine odaklanır. "Eşit şartlar" kavramı, bireyler için, içsel özellikleri veya kontrolleri dışındaki koşullar ne olursa olsun, adil ve eşit bir başlangıç noktası oluşturma ilkesini ifade eder. Roemer, Fırsat Eşitliği kitabında üç temel terim belirler: koşullar, çaba ve politika. Koşullar, ebeveyn eğitim geçmişi, çocukluk dönemindeki aile özellikleri veya genetik faktörler gibi bir bireyin kontrolü dışındaki faktörleri ifade eder. Çaba, bireylerin sorumlu tutulabilecekleri eylemleri temsil eder. Politika, kaynakların ve fırsatların adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak için uygulanan stratejileri ifade eder. Bu genel çerçevede, koşullar olarak tanımlanan şey aslında statü olarak tanımlanan aileden gelen mevcut durumdur. Çaba, bireyin kendi çabalarıyla edindiği yetenek, beceri sosyal statü ve kazanılmış statü olarak bilinir. Politika, eğitimde eşit

fırsatları ve toplumda sosyal adaleti sağlamak için devlet müdahalelerini kapsar. Eğitim, hem bireyler hem de toplum için, özellikle demokratik toplumlar için oldukça değerli bir maldır. Bu nedenle, yüksek kaliteli eğitim fırsatlarına kimin erişebileceği ve eğitim fırsatlarının nasıl dağıtılması gerektiği özellikle önemli sorulardır. Gelişmiş toplumlar vatandaşlarına eğitimi ücretsiz sağlasa da, eğitim için finansman her zaman rekabet halindedir ve yüksek üreten toplumlarda bile eğitime ayrılan kamu fonları bir dereceye kadar kıttır (Liam, S. ve diğerleri, 2023). Bu nedenle, eğitim kaynaklarının nasıl dağıtılması gerektiği, sosyal ve ekonomik adalet meselesi olarak özellikle önemli bir konudur.

MGTİ Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi

Eğitim hakkı çeşitli uluslararası anlaşmalar ve birçok ulusal anayasa tarafından tanınan temel bir insan hakkıdır. Her bireyin, yaşına, cinsiyetine, ırkına, sosyal veya ekonomik durumuna bakılmaksızın, ayrımcılık yapılmaksızın kaliteli eğitime erişebilmesi gerektiği fikrini kapsar. Bu, eğitimin marjinal ve dezavantajlı gruplar da dahil olmak üzere herkes için mevcut ve erişilebilir olması gerektiği anlamına gelir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Türkiye Anayasası "herkesin eğitim hakkı vardır" ilkesini garanti altına alsa da, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları da dahil olmak üzere temel eğitim çağındaki bazı çocuklar bu haktan yararlanamamaktadır. Yoksulluk, çocukların eğitim hakkının önündeki en önemli engellerden biridir. Mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle aileleriyle birlikte seyahat eden zorunlu eğitim çağındaki birçok öğrenci, akademik yıl içerisinde okullarını bırakmak zorunda kalmakta ve akranlarına göre çok daha kısa süreler okula gidebilmektedir. Her yıl aileleriyle birlikte göç etmek zorunda kalan bu öğrenciler, eğitim-öğretim yılı bitmeden okuldan ayrılıp yeni eğitim öğretim yılında ise okullar açıldıktan sonra eğitimlerine devam edebilmektedir. Eğitim sürecinin akademik takvimiyle örtüşmeyen bu yaşam tarzı, tarım işçiliği yapan ailelerdeki çocukların eğitim hayatını oldukça olumsuz etkilemektedir. Çocuklar erken yaşta okulu bırakmakta ve bu durum, tıpkı aile bireyleri gibi gelecekte vasıfsız bir iş gücüne dönüşmelerine yani yoksulluk sarmalının devam etmesine neden olmaktadır. Tarım işçisi ailelerinin yoksul yaşamı ve çalışma koşulları, çocuklarının okulla ilişkilerini ve eğitim başarısını etkilemektedir. Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde, MGTİ ailelerin çocuklarının eğitim haklarından tam olarak yararlanamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

MGTİ ailelerin çocuklarının eğitim sorunlarına ilişkin önlemler ve düzenleyici kamu politikaları çerçevesinde bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, çocukların eğitime erişim ve devam sorunlarına ilişkin müdahale ihtiyacının devam ettiği görülmektedir. MGTİ aileler üzerine yapılan akademik araştırmalar ve çalışmalar, tarımda çocuk işçiliği olgusunun tüm engelleyici ve destekleyici düzenlemelere rağmen devam ettiğini göstermektedir. Son dönemde mevsimlik tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ile çocuklarının eğitimi konusunda bazı olumlu adımlar atılmasına rağmen, düzenlemelerin düzenli ve sistematik bir şekilde uygulanmasında yaşanan zorluklar nedeniyle sorun devam etmektedir.

VERİ VE YÖNTEM

Görüşme ve Örnek Olayların Seçimi

Prencip olarak, örnek olay çalışmaları tarihsel belgelerden ve literatürden anketlere, görüşmelere ve katılımcı gözlemlere kadar uzanırken, bu çalışmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Reinharz'ın belirttiği gibi, görüşme tekniği daha fazla etkileşime izin verir, araştırmacı ile görüşülen kişi arasındaki ilişkiyi güçlendirir ve konunun açıklığa

kavuşturulmasını sağlar. Daha az standartlaştırılmış veri üretir, ancak verilerin çeşitlilik ve ifade açısından zengin olması muhtemeldir. Örnek olay çalışmaları genelleştirilebilirlik ve temsiliyet iddiasında bulunmadığından, bu araştırmada yapılan şey tam olarak örnekleme değil, kartopu tekniğine dayalı örnek olay seçimidir.

Tüm örnekler Şanlıurfa'dan seçilmiştir çünkü Şanlıurfa'da yaygın olan mevsimlik tarım işçiliği, çocukların eğitime katılımını olumsuz etkileyen bir faktördür. Mevsimlik tarım işçiliği Şanlıurfa'da birçok aile için bir yaşam biçimidir. Sürekli seyahat etmeyi gerektiren bu ekonomik kazanç biçimi, çocukların eğitime erişimini ve eğitimin devamlılığını çok olumsuz etkilemekte ve eğitim haklarından yararlanmaları açısından risk oluşturmaktadır. Bu nedenle, tüm bu olumsuz koşullar altında mevsimlik tarım işçisi olmasına rağmen üniversiteye giden veya üniversiteden mezun olan Şanlıurfa'lı gençlerle görüşmek anlamlı ve önemlidir.

Vakalar, kartopu tekniği ile çocuk işçiliği yapan gençleri kapsayacak şekilde, rastgele ancak amaçlı olarak seçildi. İlk tur görüşmeler, ILO, Pikolo Derneği ve Kalkınma Kooperatifi tarafından çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için yürütülen projelerden bilinen gençlerle yapıldı ve daha sonra önceki görüşmelerden toplanan bilgiler temelinde yeni görüşmeciler belirlenerek onlarla iletişime geçildi. Kartopu tekniğinin en avantajlı yanı, bir sonraki görüşmecinin isminin onu tanıyan biri tarafından verilmesi ve bunun görüşme yapılacak kişiye güven vermesidir. Görüşmecilerle doğal, hiyerarşik olmayan, sempatik ve makul derecede sıcak bir ilişki kurmaya çalışıldı, görüşmeden önce bu araştırmanın neden yapıldığı ve bu bulguların neye hizmet etmeye çalıştığı açıklandı. Görüşmeler ortalama 45 dakika sürmekle birlikte bazıları 1,5 saate kadar uzayabildi. Tüm görüşmeler, görüşülen kişilerin izniyle bir ses kayıt cihazıyla kaydedildi. Görüşme soruları kelimesi kelimesine okunmadı, daha ziyade sohbet tarzında ilerledi ve soruların sırası, sohbetin akışına göre sık sık değiştirildi.

Anket oluşturulurken öncelikli hedef çocukken mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmış ve üniversiteden mezun olup meslek edinmiş yetişkinlerin yaşadığı sosyal hareketliliği tespit etmektir. Bu nedenle anketin son kısmı çoğunlukla bu dikey hareketliliği anlamak için sorulan sorulardan oluşuyordu. Ancak kartopu tekniğiyle yapılan görüşmelerde, mezun olup çalışanlar kadar üniversite öğrencileriyle de karşılaşıldığından sosyal hareketlilik konusuna odaklanmak mümkün olmadı. Dolayısıyla çalışma, bu gençlerin tüm zor koşullara rağmen üniversiteye nasıl gidebildiklerine odaklandı ve "Mevsimlik tarım işçi ailelerin çocuklarının üniversite eğitimi almasını sağlayan faktörler nelerdir?" sorusuna yanıt bulmaya çalıştı. Bu ana soru çerçevesinde "Bu gençler/yetişkinler yoksullukla başa çıkmak ve eğitimlerine devam etmek için ne tür stratejiler geliştiriyorlar?"; "Okula devam etmek ve üniversiteye gitmek için geliştirilen ortak başa çıkma stratejileri ve/veya kalıpları nelerdir?"; "Başa çıkma stratejileri/kalıpları hangi açılardan farklı veya benzer?" gibi ek sorular da soruldu.

ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na sunulan tez araştırması için derinlemesine görüşme formu 0156-ODTÜİAEK-2023 protokol numarasıyla 7 Nisan 2023 tarihinde onaylandı. Bu onayın ardından derinlemesine görüşmeler Nisan 2023'te başladı ve Aralık 2023'e kadar sürdü..

ARAŞTIRMA SONUÇLARI

Araştırma kapsamında 20-36 yaş aralığında 25 üniversite öğrencisi ve mezunuyla görüşülmüştür. Görüşülen kişilerin tamamı mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları olup, çocukluklarından beri aileleriyle birlikte mevsimlik tarım işlerinde çalışmışlardır. Görüşülen kişilerin 10'u kadın, 15'i erkektir. Görüşülen kişilerin 13'ü üniversite mezunu, 12'si üniversite

öğrencisidir. Görüşmelerin çoğu 20'li yaşlardadır. Bir görüşmeci hariç, görüşülen kişilerin tamamı Şanlıurfa'dandır ve çoğunluğu Şanlıurfa şehir merkezinde, Siverek ve Viranşehir'de yaşamaktadır. Görüşülen kişilerin tamamı Türkçe dışında Kürtçe konuştuklarını belirtmiştir. Birkaç kişi Arapça da bildiklerini belirtmiştir. Sınırlı sayıda katılımcı İngilizce konuşmaktadır. Görüşülen kişilerin kardeş sayısı 6 ile 13 arasında değişmektedir ve birçok mevsimlik tarım işçisi ailesinde görüldüğü gibi, çok çocuklu kalabalık hanelerin üyesidirler. 16 görüşmeci bekar, 9'u evlidir. Evli erkek görüşmecilerin eşleri çoğunlukla lise mezunu ve hiçbiri çalışmıyor. Evli olanların genellikle 2 veya 3 çocuğu varken, yeni evli görüşmecilerin çocuğu bulunmamaktadır. Görüşülen gençler ve yetişkinler büyük ailelerin üyeleridir ve mevsimlik tarım işçisi olarak çalışırken herhangi bir altyapı hizmeti olmadan kamyon, bez ve plastikten yapılmış küçük çadırlarda birlikte yaşamışlardır. Gençlerin ve yetişkinlerin çoğu aylarca elektrik ve temiz su olmadan çadırlarda yaşamıştır. Görüşülen tüm gençler ve yetişkinler çocukken zor koşullar altında çalışmışlardır. Genellikle 8-9 yaşlarında çalışmaya başlamışlar ve günde en az 8-9 saat çalışmışlardır.

Görüşme yapılanların sadece 4'ü İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde üniversiteye gitmiş, diğerleri özellikle son yıllarda Anadolu'nun çeşitli illerinde açılan üniversitelerde okumuştur. Görüşmecilerden 7 kişi üniversitelerin 2 yıllık ön lisans programlarında okumuş veya mezun olmuştur. Üniversite mezunu olan görüşmeciler iş gücüne katılmıştır.

Mevsimlik tarım işçiliği çoğunlukla kırsal yoksullukla ilişkilendirilse de, görüşmecilerin neredeyse tamamının şehir merkezinde yaşayan yoksul ailelerin çocukları olduğu görülmektedir. Büyükbabalar ve büyükannele kırsalda tarım ve hayvancılıkla uğraşsalar da bir süre sonra geçimlerini sağlayamayıp şehre göç etmişlerdir. Yani kırsalda geçimini sağlayamamış ve şehre göç etmiş, burada da geçimini sağlayamayınca mevsimlik işçi olarak başka kırsal bölgelere göç etmiş bir grup söz konusudur.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu büyükanne ve büyükbabalarından sonra ikinci kuşak olarak mevsimlik tarım işçiliğine başlayan anne ve babaların çocukları olduğundan birçoğunun mevsimlik tarım işçiliği yapan teyzeleri, amcaları ve kuzenleri olduğu görülmektedir. Bu kişiler memleketlerinin kırsal kesimlerinde geçimini sağlayamazken, başka illerde kırsal kesimde yaptıkları işlerle geçimlerini sağlamaktadırlar. Bazı görüşmecilerin anne ve babaları çocukken şehir merkezine göç etmiş olsalar da, ailenin geçimini sağlamak hala öncelikleri olduğu için okula gitmemişlerdir. İhtiyaçlarını karşılamak ve hayatta kalmak için mevsimlik işçi olarak başka şehirlere gitmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle kırsaldan kentsel alanlara göç etmek ailelerinin eğitim seviyesinde önemli bir fark yaratmamıştır.

Yoksulluk, hem erkek hem de kız çocuklarının nitelikli eğitim yoluyla eğitime erişmesini ve meslek edinmesini engellemektedir. Bu zorlu koşullar hem kız hem de erkek çocuklarını olumsuz etkilese de, birçok görüşmecinin belirttiği gibi, kızlar için ataerkil yapılardan, geleneksel ve muhafazakar bakış açılarından kaynaklanan başka engeller de bulunmaktadır. Özellikle genç kızlarla yapılan görüşmeler, kızların eğitimlerine devam etmeleri konusunda sadece ailelerinin değil, yakın çevrelerinin, eşlerinin, arkadaşlarının ve akrabalarının da büyük söz sahibi olduğunu göstermektedir. Anne ve babalar kızlarının eğitimlerine devam etmelerini isteseler bile, özellikle yakın akrabaların kızlarının eğitimlerine devam etmelerine engel olabildiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda özellikle babalar kızlarının eğitimlerine devam edebilmeleri için toplumsal baskıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Toplumsal baskıdan kurtulmak, kızların eğitimlerine devam etmeleri için en büyük motivasyondur. Bunun için çabalıyorlar çünkü bunu tek kurtuluş ve tek çıkış yolu olarak görüyorlar. Toplumsal baskı, günlük hayatta karşılaştıkları ayrımcılık, eğitime erişimde karşılaştıkları zorluklar nedeniyle kızlar çok daha kararlılar ve tüm olumsuz koşullara rağmen

bu darboğazlarla mücadele ediyorlar. Yani hem kızlar hem de erkekler için temel motivasyon kötü yaşam koşullarından kurtulmak, bir işe ve mesleğe sahip olmak iken kızlar için en büyük motivasyon toplumsal baskıdan kurtulmaya dönüşmektir. Üniversite okuyup mezun olan tüm gençlerin ortak noktası, karşılaştıkları zorluklara rağmen şartları zorlamaları, azim ve çabalarıyla başarılı olmalarıdır. Kardeşleri okula gitmezken okula giden gençlerin başarısı, kararlılıkları ve istekleri sayesinde. Bu kararlılığın nedeni genellikle kötü yaşam ve çalışma koşullarından kaçma isteğidir.

Görüşmecilerin tamamı okul hayatları boyunca ciddi maddi sıkıntılar yaşamıştır. Bazıları okula gitmek için uzun saatler yürümek, çantaları veya kitapları olmadan okula gitmek ve hatta okul günlerini aç tamamlamak zorunda kalmışlardır. Görüşmeler sırasında dikkat çeken bulgulardan biri de bazı görüşmecilerin sadece yaz aylarında okul masraflarını karşılamak veya okula devam edebilmek için aileleriyle birlikte mevsimlik tarım işçiliği yapmış olmalarıdır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçisi olarak çalışırken okula devam eden bir grup olduğu gibi yaz dönemlerinde sadece okula gidebilmek için mevsimlik tarım işçiliği yapan bir grup da bulunmaktadır. Çocuklar kazandıkları parayı ailelerine vermekte ve bu parayla hem ailenin ihtiyaçları hem de çocuğun okul ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bu anlamda herhangi bir yeterlilik gerektirmeyen gelir getirici bir faaliyet olan mevsimlik tarım işçiliğinin özellikle eğitim masraflarını karşılamak için tercih edildiği görülmektedir.

Araştırma sonuçları, görüşülen kişilerin çoğunun iki nesil öncesine kadar kırsalda çiftçilik yapan, ancak artık şehir merkezinde yaşayan ve geçimini sağlamak için diğer bölgelerin kırsal kesimlerinde çalışan ailelere mensup olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kırsal yoksulluk sonucu şehre göç eden bu grup, şehirde refaha kavuşamamış ve kırsala geri dönmüştür. Yılın bir kısmını kent yoksulu, çoğunu ise kırsalda çalışan yoksul olarak geçirmektedirler.

Sonuç olarak, bu gençlerin tüm zor koşullara rağmen üniversite okuyabilmeleri ve/veya mezun olabilmeleri büyük bir başarı olmakla birlikte, tüm mevsimlik tarım işçisi çocuklar arasında başarılı olanların oranının çok düşük olduğu unutulmamalıdır. Bu tez kapsamında başarılı olan çocuklar çok sınırlı bir grubu temsil etmektedir. Dolayısıyla bu başarıyı "çocuklar istekli ve kararlı olurlarsa ve aileleri onları desteklerse başarılı olabilirler" şeklinde yorumlamak ve bunu sadece bireysel çaba ve başarı olarak anlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Başarı hikayeleri büyük ölçüde onların kararlılıkları ve ailelerinin desteğiyle gerçekleşmiş olsa da, sosyal devletin çok daha fazla destekleyici mekanizmalar geliştirmesi gerekmektedir.

Eğitimin, bir kişinin sosyal hareketlilik şansını artırmada olumlu bir rol oynadığı yaygın olarak kabul edilir. Eğitimin sosyal hareketlilikle önemli bir ilişki paylaştığına şüphe yoktur. Hem resmi hem de resmi olmayan eğitim, sosyal hareketliliği sağlamada büyük rol oynar. Eğitim esas olarak mesleki hareketlilikle ve diğer yandan ekonomik statüdeki iyileşmeyle ilgilidir. Bu nedenle, yüksek öğrenimin daha yüksek gelir elde etmeye yardımcı olduğu ve dolayısıyla eğitimin yukarı doğru sosyal hareketlilik için önemli bir araç olduğu varsayılmaktadır. Öte yandan görüşme yapılan gençlerin birkaçı hariç büyük çoğunluğunun son yıllarda açılan Anadolu Üniversiteleri'nde okumuş veya mezun olmuş olduğu da unutulmamalıdır. Türkiye'de son yıllarda üniversite sayısının artması da üniversite öğrencisi olma şanslarını arttırdığı için üniversite başarılarında önemli rol oynamıştır. İyi bir üniversite eğitimi alıp ardından iyi bir işe sahip olmak yaşam kalitesini fazlasıyla etkileyen bir durumdur ancak bunun gerçekleşmesi ülkenin sosyoekonomik koşulları ve iş imkânlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla üniversite okumak veya mezun olmak bu gençler için yoksulluktan tamamen kurtulmanın ve iyi bir hayata ulaşmanın garantisi olmayabilir. Eğitim yoluyla beşeri sermayelerini güçlendiren bu gençler çok sınırlı bir sosyal sermayeye sahiptirler, bu nedenle iş bulmaları akranlarının

çoğundan daha zor olabilmektedir. Tüm bu koşullar dikkate alındığında, gençlerin sadece eğitime erişimde fırsat eşitliğine değil aynı zamanda üniversite eğitimi sonrasında iş edinmek için de devlet desteğine ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Bu tez çalışmasında yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, çocukların eğitimlerine devam etmelerinde etkili olan faktörleri üç ana başlık altında ele almıştır. Bunlar bireysel faktörler, sosyal faktörler ve yapısal faktörler olarak sıralanabilir. Bu model, Ellen Webbink, Jeroen Smits ve Eelke de Jong'un 2013 yılında çocuk işçiliği üzerine yaptıkları çalışmada kullandıkları "Kapsamlı Çok Düzeyli Model"inden esinlenmiştir. Bireysel boyutta, odak noktası esas olarak çocuğun yaşı ve cinsiyeti ile ailedeki konumudur. Sosyal boyutta ele alınan konular esas olarak aile, akrabalar ve yakın çevre ile ilgilidir. Şanlıurfa'nın ekonomik durumu, gelişmişlik düzeyi, sosyal ve kültürel yapısı, ataerkil yaşam tarzı, eğitim durumu, tarımsal işçilik ve kayıt dışılık konuları yapısal boyut altında ele alınmıştır.

Bireysel boyutta yaş parametresine baktığımızda, yoksul aynı zamanda pek çok hizmete erişim noktasında yoksun olan mevsimlik tarım işçisi ailelerde yaşça ailenin küçüğü olan çocukların eğitime erişim şanslarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Yoksul ve zorlu yaşam koşullarında büyük çocuklar ebeveynleriyle birlikte çalışarak ailenin geçimine katkıda bulunmak zorunda kalmışlardır. Büyük çocukların desteği ile geçimlerini sürdüren ailelerde küçük yaştaki çocuklar görece avantajlı bir konum elde etmiş ve eğitimlerine devam etme fırsatı yakalamışlardır. Ailenin büyük çocukları kendilerinin okuyamadığı durumlarda küçük kardeşlerinin eğitimine yatırım yapmış, kendilerinin kaçırdığı fırsatları küçük kardeşlerinin yakalamasına aracılık etmişlerdir. Benzer şekilde aileler de ekonomik zorluklar nedeniyle büyük çocuklarına sağlayamadıkları bu desteği küçük çocuklarına vermek istemişlerdir. Bu destek de değişen yaşam koşullarının etkisi olduğu gibi küçük çocukların okuyup meslek sahibi olarak ailenin gelirine ve uzun vadede ebeveynlerin yaşlılıklarında bir güvence olmalarına yönelik beklentilerin de etkisi söz konusudur.

Cinsiyet boyutuna bakıldığında, eğitime erişim ve devamlılık noktasında kız çocukları sadece yoksulluk nedeniyle değil geleneksel aile içi roller, ataerkil ve geleneksel toplum yapısı, kültürel ve sosyal değerler nedeniyle de çok daha dezavantajlı konumdadır. Yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin yaygın olduğu mevsimlik tarım işçisi ailelerde hem kız ve hem erkek çocuklar eğitime erişim ve devamlılık konusunda pek çok zorluk yaşamaktadır. Ancak bu gruptaki kız çocuklarında, yoksulluğun ötesinde toplumsal kodların ve geleneksel yaşam biçimlerinin erkek çocuklara göre kız çocukların eğitime erişimini ve devamlılığını çok daha olumsuz etkilediği görülmektedir.

Şanlıurfa'da söz konusu kız çocukları olduğunda çocuğun okula yazdırılması ve eğitime devam etmesi noktasında kararı sadece ebeveynlerin alması oldukça güçtür. Bu durum sadece mevsimlik tarım işçisi ailelerde değil Şanlıurfa'nın genelinde sık karşılaşılan bir sorundur. Geleneksel aile yapısı, dini inanışlar ve ataerkil tutumlar nedeniyle kız çocukların hayatının her alanında pek çok karar sadece ebeveynleri tarafından verilememektedir. Dede-nene gibi ailenin büyükleri, teyze, dayı, amca, hala gibi yakın akrabalar, hatta uzak akrabalar bile kız çocuklarının eğitimine devam edip edememesi noktasında belirleyici olabilmektedir. Hatta öyle ki mahalledeki komşuların yaklaşımı ve Şanlıurfa'da genel olarak kız çocuklarının eğitime devamına ilişkin ön yargılar bile ailelerin kararlarını etkileyebilmektedir.

Toplumsal baskının bu kadar yoğun olduğu ve aile içerisinde pek çok kararın çekirdek aile tarafından alınamadığı bu toplumsal ortamda kız çocuklarının eğitime devamı özellikle lise çağında çok büyük bir soruna dönüşmektedir. Kız çocukların ergenliğe geçiş yaptığı bu dönemde pek çok aile gerek kendi yaklaşımları gerekse de toplumsal baskı nedeniyle kız çocuklarının okula devam etmesini uygun görmeyebiliyor. Ekonomik güçlüklerin yoğun

yaşadığı, sürekli seyahat edilmesi nedeniyle zaten eğitime erişimin ve devamlılığın oldukça zor olduğu mevsimlik tarım işçisi ailelerde bu dezavantajlı durumlar toplumsal baskı ve muhafazakar yaşam biçimiyle de birleşince kız çocuklarının eğitime devam etmesi çok daha zorlaşmaktadır. Liseye devam edebilmek kız çocukları için aşılması gereken bir bariyer olmaktadır. Ancak bu zorluklara göğüs gererek liseye devam edebilenler üniversite eğitimi alabilecek seviyeye gelebilmektedirler. Araştırma kapsamında üniversiteye devam eden ya da mezun olan genç kızlar işte bu zorlu şartlar altında ancak aileden destek alabilerek eğitimlerine devam edebilen kişilerdir. Görüşmeler esnasında pek çok genç kız üniversiteye gidebilmelerinde aileden gelen desteğin ne kadar kritik olduğunu vurgulamışlardır. Bu destek sadece kız çocukları için değil mevsimlik tarım işçisi ailelerin erkek çocukları için de oldukça önemli bir faktör olmakla birlikte kız çocuklar için olmazsa olmaz düzeyde önemlidir.

Pek çok araştırmanın da gösterdiği üzere Türkiye’de anadili Kürtçe veya Arapça olan pek çok çocuk, okula adapte olmakta zorluk yaşamakta, bu da okul başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Okulda kendisini başarısız hisseden bu çocuklarda okul terkleri daha yaygın görülebilmektedir. Pek çok görüşmeci anadillerinin Kürtçe veya Arapça olduğunu belirtmiş ve bir kısmı ilk okula başladıklarında Türkçeyi iyi düzeyde bilemedikleri için okula adapte olmakta zorlandıklarını vurgulamışlardır. Dolayısıyla eğitimlerine devam eden bu çocuklar için aşmaları gereken bir başka bariyer de dilden kaynaklı dezavantajlı durumlarıyla baş edebilmek olmuştur. Bu noktada özellikle ilkökul öğretmenlerinin anlayışı ve desteği kritik bir öneme sahiptir.

Teori bölümünde de uzun uzun bahsedildiği üzere çocuk işçiliği ve eğitim üzerine yapılan bütün çalışmalar aile yapısının, ailenin sosyo-ekonomik durumunun çocuğun çalışması ya da eğitime devam etmesi ya da hem çalışıp hem de eğitime devam etmesi noktasında en büyük belirleyiciler olduğunu göstermektedir. Mevsimlik tarım işçisi aileler, sadece yoksul değil aynı zamanda pek çok hizmete erişimleri sınırlı olduğundan yoksun ailelerdir. Sadece maddi yoksulluk değil aynı zamanda pek çok vatandaşın rahatlıkla erişebildiği pek çok hizmete erişmekte güçlük çeken hanelerdir. Bu yoksulluk ve yoksunluk durumu sadece çocukların eğitime erişim hakkını değil aslında bir bütün olarak tüm ailenin eğitim, sağlık, barınma, altyapı ve üstyapı hizmetlerine erişimini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bir vatandaş olarak temel haklarına erişmekte bu kadar güçlük yaşayan mevsimlik tarım işçisi aileler için çocuklarını okula göndermek ve okulda kalmalarını desteklemek içinde bulundukları dezavantajlı şartlarda pek çok açıdan çok güçtür. İşte bu nedenle bu tez kapsamında görüşme yapılan gençlerin eğitimlerine devam edebilmiş olmaları hem kendileri adına hem de aileleri adına oldukça büyük bir başarıdır. Görüşme yapılan herkesin sadece anne babası değil, yakın akrabaları hatta çoğu zaman dedeleri ve nineleri de mevsimlik tarım işçiliği yapmıştır. Yani bu gençler için mevsimlik tarım işçiliğinin dolayısıyla da yoksulluğun ve yoksunluğun kuşaktan kuşağa aktarılması doğal bir gerçeklikti. Benzer şekilde eğitimsizlik de kuşaktan kuşağa aktarılan bir miras gibiydi. Dedeleri ve nineleri hiç okula gitmemişti, pek çoğunun annesi okuma yazma bilmiyordu ve bazılarının babaları ancak ilkokulu bitirebilmiş ya da ortaokulda okulu terk etmek zorunda kalmıştı. Bu teze konu olan gençlerin hayat öyküleri aslında kuşaklar boyu devam eden bu yoksulluk ve eğitimsizlik zincirini tüm zorlu koşullara rağmen kırmayı başarabilmiş, hem kendileri için hem de aileleri için farklı bir hayat kurabileceklerine inanmış ve bunun için azimle çalışmış ve pes etmemiş gençlerin öyküleri.

Yapısal boyuta odaklanıldığında, çocukların mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmak zorunda kalmalarının ve bu nedenle eğitime erişim açısından dezavantajlı konumda olmalarının temel nedeni doğrudan Şanlıurfa'nın sosyoekonomik yapısıyla ilgilidir. Türkiye ortalamasına göre

çocuk sayısının fazla olması, eğitime verilen değerin nispeten düşük olması, geleneksel ve muhafazakâr aile yapısı, yoksulluk nedeniyle mevsimlik tarım işçiliği ve çocuk işçiliğinin yaygın olması, kayıt dışılığın yüksek olması gibi pek çok etken çocukların okul devamlılığını ve başarısını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla daha fazla çocuğun kuşaklar arası yoksulluk ve eğitimsizlik döngüsünden çıkmasına yardımcı olmak amaçlanıyorsa bu yapısal sorunlara kalıcı çözümler bulunması gerekmektedir. Bu zor koşullar altında ailelerin ve çocukların kendi çözümlerini üretmesini beklemek yerine, yoksullukla ve kayıt dışılıkla mücadele etmek, aileler ve gençler için insana yakışır işler yaratmak ve toplumsal değişime dönüşüme öncülük etmek önemlidir.

Sonuç

Bu tez kapsamında görüşülen gençlerin ve yetişkinlerin hepsi, çocukluklarında eğitimin önemini farkındaydı ve eğitimlerine devam etmek isteyen kişilerdi. Okula gitme fırsatları olsaydı daha iyi yaşam koşullarına sahip olabileceklerini biliyorlardı. Yoksul kalma riskleri diğer çocuklara göre çok daha fazlaydı çünkü durumları gelecekte eğitilmiş ve sağlıklı bireyler olma şanslarını sınırlıyordu. Kalabalık yoksul ailelerin üyesi oldukları için çalışmak zorundaydılar ve genellikle düzenli olarak okula gidemiyorlar, hatta erken yaşta okulu bırakabiliyorlardı. Bu çocuklar okula gittiklerinde bile eğitimin kalitesi düşüktü; sınıflar çok kalabalıktı ve yeterli branş öğretmeni, araştırma materyali veya teknik ekipman yoktu. Bu nedenle, görüşülen gençler ve yetişkinler için eğitimlerine devam etmek ve üniversiteye gitmek kolay değildi. Tüm bu zorlukların ve dezavantajların farkında olmalarına rağmen, tek çözümlerinin okumak olduğunu biliyorlardı, aksi takdirde büyük olasılıkla düşük gelirli ve sosyal güvencesi olmayan, kayıt dışı sektörlerde, zor çalışma koşullarında çalışmak zorunda kalan vasıfsız işçiler olacaktı. Bir ulusun çocuklarının refahına nasıl baktığı, o toplumun genel olarak vatandaşlarının gelecekteki refahına nasıl odaklandığının önemli bir göstergesidir.

MGTİ ailelerinin, çocukları için daha iyi koşullar sağlama olasılığı çok sınırlı olduğundan, çocuklar için önlemler almak, destek ve sübvansiyon sağlamak öncelikli olarak sosyal devletin görevidir. Çocukların yoksulluğunu ve çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak ve bu çocuklara geleceğin sağlıklı ve eğitilmiş kişileri olma fırsatını sağlamak için, her şeyden önce, devlet ailelerinin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmeli ve tarım sektöründe formaliteyi desteklemelidir.

Çocukları yoksulluktan kurtarma ve özellikle eğitim hakkı olmak üzere tüm haklarından yararlanmalarını sağlama esas olarak devletin ve ilgili kamu kurumlarının sorumluluğunda olsa da, aileleri bilinçlendirmek ve desteklemek de aynı derecede önemli ve gereklidir. Tez için yapılan tüm görüşmelerde, koşullar ne kadar zor olursa olsun çocukların okulda kalması için aile desteğinin kritik olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çocuk işçiliğiyle mücadele etmek ve çocukları eğitime yönlendirmek için devlet ailelerle işbirliği yapmalıdır. MTGİ ailelerini güçlendirici faaliyetler yürütmeli, yoksulluk karşıtı programlar uygulamalı ve ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkmasına yardımcı olmak için yetişkinler için mesleki eğitim ve insana yakışır güvenceli işler sağlamalıdır. MGTİ ailelerin ve çocuklarının temel haklarından yararlanmasını garanti altına almak için uygun ve uygulanabilir özel düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu kadar, toprak sahiplerinin, işverenlerin ve şirketlerin de yasal yükümlülüklerinin farkında olmalarını ve çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için önlemler almalarını sağlamak da bir o kadar önemli ve gereklidir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2024/52 sayılı "Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçmen ve Yarı Göçmen Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi" Genelgesi doğrultusunda, öğrencilerin eğitim ve öğretime erişimini sağlamak, öğrencilerin gittikleri şehirlerde okula nakledilerek eğitimlerinin devamını sağlamak, akademik başarısızlık nedeniyle devamsızlığı önlemek, öğrencilerin öğrenme kayıplarını telafi etmek için telafi programları düzenlemek, öğrencilerin beklenen öğrenme düzeyine ulaşmalarına yardımcı olmak, eğitim düzeylerinde ortaya çıkabilecek olası uyum sorunlarını önlemek ve öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimini desteklemek için önlemler almak atılması gereken kritik adımlardır. Teori bölümünde belirtildiği gibi, aile geçmişi ile eğitim arasındaki ilişkinin kesin olmadığını ve dezavantajlı aile geçmişine sahip bireylerin dayanıklılık, dış destek sistemleri ve eğitime erişim yoluyla bu zorlukların üstesinden gelebileceğini belirtmek ve bu yönde destekler sağlamak önemlidir. Politika yapımcılar ve eğitimciler, eşitsizlikleri azaltmak ve aile geçmişlerine bakılmaksızın tüm öğrencilere kaliteli eğitime erişim ve tam potansiyellerine ulaşma fırsatları sağlamak için güçlerini seferber etmelidir.

Kaynakça

- Akar H., E. Karabıyık, A. Gündüz Hoşgör, A. Özbek, A. Babahan ve M. Akbaş. (2009). İlköğretimde Bölgesel Eşitsizlik: Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde İlköğretime Erişim, Devam ve Kaliteli Eğitimi Sağlamaya Yönelik Politika Önerileri. ODTÜ Yayını.
- Althusser, L. (1991). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aytıları, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aziz, R.A and Iskandar S. (2013). "Working Children and Knowledge of Right to Education: A Study of Child Labour in Sabah, Malaysia" in Asian Social Science; Vol. 9, No. 8. Published by Canadian Center of Science and Education.
- Becker, G.S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. New York: National Bureau of Economic Research.
- Becker, G.S. (1965). "A Theory of the Allocation of Time", Economic Journal, 299(75), pp. 493-517.
- Borjas, G. J. (2013). Labour economics (6th International ed.). McGraw-Hill/Irwin.
- Bourdieu, P. (1973). "Cultural reproduction and social reproduction." In R. Brown, ed., Knowledge, Education and Cultural Change
- Bourdieu, P. (1985). "The Forms of Capital", Handbook of Theory and Research for Sociology of Education, edited by J. Richardson, New York: Greenwood, pp. 241-258.
- Bourdieu, P., & Passeron J. C. (1977). Reproduction in education society and culture. London: Sage Publication
- Borjas, G.J. (1995). "The economic benefits of immigration", Journal of Economic Perspectives, Vol. 9, pp. 3-22.
- Coleman, J.S. (1966). Equality of Educational Opportunity. Washington: U.S. Government Printing Office.
- Çakıroğlu Çevik A., & Gündüz Hoşgör A., (2020). Women in higher education in Turkey: What has changed in 100 years? Journal of Higher Education and Science/ Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 10(1), 45-55. <https://doi.org/10.5961/jhes.2020.366>
- Çelik, K., Yüce-Tar, Y. (2015). Kentten köye işe gitmek: Gezici Mevsimlik Tarım İşçisi Genç Kadınların "Çölü". 14. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 23-25 Kasım ODTÜ.
- Çelik, K, Şimşek Z., Yüce Tar Y. and Kırıcıduman A. (2015) Gezici Mevsimlik Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Kosullarının İrdelenmesi <http://documents.worldbank.org/curated/en/577571479488978309/Gezici-mevsimlik-tarim-isinde-calisan-kadınların-calışma-ve-yaşam-kosullarının-irdelenmesi>
- Çetinkaya, Ö. (2008). Adana Çukurova'da Mevsimlik Tarım İşçiliğinde İş ve İşçi Bulma Aracıları. tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Z0vbSUGrhM9fXoGkRe6Q8VoCIGXkG1dRmmpik5pEXHqDK5Tpsr5Sew5GIPC5xN

- Çevik, A. (2015). Higher Education in Turkey in the Context of Gender, Upward Mobility and Reproduction of Inequalities: A Comparative Study of the Education and Engineering Faculties. Unpublished PhD Thesis, METU.
- ÇSGB (2010). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planı.
- Dayıoğlu, M. and Gündüz-Hoşgör, A. (2004). The IPEC Experience in Turkey. Ankara: ILO
- Dayıoğlu M. & Gündüz Hoşgör A. (2010). "Türkiye'de Çocuk İşçiliği ile Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi", in Kemal İnal (der.), Türkiye'de Çocuk Emeği, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dikici H. & Gündüz Hoşgör A. (2005). "Turkey as a Case of Good Practice in Child Labour: Working Street Children", in Urban Children and Youth in the MENA Region "Adressing Priorities in Education" Scientific Papers, Arab Urban Development Institute, Dubai Municipality and the World Bank Press: Dubai
- Dilekçi M. (2019). Mevsimsel Tarım İşçileri (MTİ) Olarak Çalışan Ailelerin, Okul Çağındaki Çocuklarının Eğitim Sorunlarının Öğretmen, Veli ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Master Thesis, Education Institute, Gaziantep University
- Durkheim, E. (1956). Education and Sociology, New York: The Free Press.
- Durkheim, E. (1961) Moral education; a study in the theory and application of the sociology
- FAO (2020). FAO Framework on Ending Child Labour in Agriculture, <https://www.fao.org/3/ca9502en/ca9502en.pdf>
- Gündüz Hoşgör A. (2013). "Türkiye'de Çocuk Yoksulluğunun Tezahürü: Mevsimlik Tarım Göçündeki Kız/Oğlan Çocuklarının Eğitim(sızlık) Görüntüsü". Perspektif Dergisi. 6: 38-41.
- Gündüz Hoşgör A. (2013). "Kız Çocuklarının Okullulaşmasına Yönelik Aile İçi İletişim Örüntüleri ve Karar Verme Süreçleri: Edirne, İstanbul ve Şanlıurfa Vaka Analizleri" Sosyoloji'nin Yaşamla Dansı: Prof. Dr. Birsan Gökçe'ye Armağan. Ankara
- Gündüz-Hoşgör, A and Çakıroğlu Çevik, A (2022). "Sosyal Boyut Öğrenci Katılımı: Eurostudent Türkiye Verilerinden Dönemler ve Diğer Ülkelerle Karşılaştırmalı Bir Analiz," 20. Yılında Bologna Süreci, Avrupa Yükseköğretim Alanı ve Türkiye, E-Kitap 1. Basım, Beykoz Üniversitesi Yayınları
- Heckman, J. and P. Carneiro (2003). "Human capital policy", in J.J. Heckman and A.B. Krueger, eds., Inequality in America: What Role for Human Capital Policies?, Cambridge, MA: MIT Press. (also available as NBER Working Paper 9495, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research).
- ILO (1973). Minimum Age Convention No.138.
- ILO (1992). Convention on the Worst Forms of Child Labour no.182.
- ILO (2004). Child Labor: A Textbook for University Students. Geneva: ILO.
- ILO (2011). Eliminating child labour in rural areas through decent work, Rural Policy Brief. <https://www.ilo.org/publications/eliminating-child-labour-rural-areas-through-decent-work>
- ILO (2021). Child labour and family Dynamics: Executive Summary. Geneva: ILO.
- ILO and UNICEF (2021). Child Labour: Global estimates 2020, trends and the road forward, New York, License: CC BY 4.0.
- IPEC (2003). Combating Child Labour Through Education. Geneva: ILO.
- IPEC (2006). Education as an Intervention Strategy to Eliminate and Prevent Child Labour: Consolidated Good Practices. Geneva: ILO.
- Kalkınma Atölyesi. (2012). Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen 6-14 Yaş Grubu Çocuklar İçin Temel Araştırma. Ankara. <https://www.ka.org.tr/publications>
- Kalkınma Atölyesi (2018). Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Yasal Boşluk Analizi ve Öneriler. www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Diger/yasal_bosluk_analiz_oneriler.pdf
- Karaman, Z. (2013). Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Durumları ve Sosyal Beceri Yeterliliklerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi, Master Thesis, Social Sciences Institute, Hacettepe University

- tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=vVNzTGHhHjH-u3WMToxQ-jd7oWXmkwM8PAHc8f82xEjDcNy6G4K_EIme29qn85ne
- Karataş, K. (1993). Çocuk İş Gücü Sorunu: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri, Haccettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, Cilt 11, sayı 1-2-3, sayfa 85-102
- Liam, S., Newman, A. and Satz, D (2023). "Equality of Educational Opportunity", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/equal-ed-opportunity/>
- Lin, N. (1999). "Social Networks and Status Attainment", Annual Review of Sociology, 25, pp. 467–487.
- Lordoğlu, K., Etiler, N. (2014). Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma. Çalışma ve Toplum, (2). www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1532-f262407a.pdf
- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MIGA), Friedrich Ebert Stiftung (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/07/25/fes-dunyadan-12.pdf
- Mincer, J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. The Journal of political economy, 66(4), 281-302.
- Ministry of National Education (2020). Student Absences Data (2016–2020), 2020b, Official Statistics Programme, Ankara, Türkiye.
- OECD (2007). Intergenerational Transmission of Disadvantage: Mobility or Immobility across Generations? A Review of the Evidence for OECD Countries <https://www.oecd.org/els/38335410.pdf>
- OECD (2012). Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264130852-en>.
- Özbek, A. (2007). New Actors of New Poverty: The "Other" Children of Çukurova, Unpublished Master Thesis, tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=wBmNpkQC9Nhi90NLW7E7-fU19ZrMrUC20gqG3nawCtFpffVfdjXHaxMKZeumlvod
- Parelius, A.P. and R. J. Parelius (1978). The Sociology of Education, USA: Prentice-Hall Series in Sociology.
- Roemer, J. E. (1998). Equality of opportunity. Harvard University Press.
- Roemer, J. E. (2003). Defending Equality of Opportunity. The Monist, 86(2), 261-282.
- Sağır, H. (2020). Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çocuklarının Eğitim Sorunu (Şanlıurfa Siverek Örneği). tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=f10Kw4p1rmMDotyKRdYv1LkPxKJA130bo4fe08EulqzuTYTCY1f0SYzv-NAPMcWc
- Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. The American economic review, 51(1), 1-17.
- Smits, J. and Gündüz-Hoşgör, A. (2004). Effects of Family Background Characteristics on Educational Participation in Turkey, 1978-1998. Working paper, Department of Economics, Nijmegen School of Management.
- Şanlıurfa Barosu Emek Komisyonu (2024). Urfa İlinden Başka İl ve İlçelere Giden Mevsimlik Tarım İşçileri: Mevzuat-Sorunlar-Çözüm Önerileri
- Şanlıurfa Valiliği (2021). Şanlıurfa'da Yaşayan Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma İlişkileri, Yaşam Koşulları, Sorunları ve Gelecek Beklentilerinin İrdelenmesi Projesi, Project Report
- TBMM (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu. www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf
- Tekeli, İ. (2010b). Tarihsel Bağlamı İçinde Türkiye'de Yükseköğretimin ve YÖK'ün Tarihi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Treiman, D. J. (1970). "Industrialization and Social Stratification", Sociological Inquiry, 40(2), pp. 207-234.
- TurkStat (2023). Ministry of National Education, National Education Statistics, Formal Education, 2022/'23

- UNICEF (2015). Global Out-of-School Children Initiative Operational Manual, UNICEF, New York.
- UNICEF TÜRKİYE (2023). Report on Analysis of Out-Of-School Children in the National Population: Türkiye Country Report. Ankara
- UNFPA, Harran Üniversitesi (2011). Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması. mevsimliktarimiscileri.org/files/dosya/1_3_635375887123669165.pdf
- Uysal M., Sayılan F., Yıldız A., Türk E., Türkmen N., Korkmaz N. (2016). “The Basic Educational Problems of Children of Seasonal Agricultural Workers”, Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, Year: 2016, Vol: 49, No: 1, 183-201
- Uzundere, A. (2015). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri -Fındık Tarım Örneği, Master thesis, Gazi University
- Webbink, E. Smits, J. and Jong, E. (2013). “Household and Context Determinants of Child Labor in 221 Districts of 18 Developing Countries” in Soc Indic Res (2013) 110:819–836 DOI 10.1007/s11205-011-9960-0
- Winrock International (2008). Best Practices in Preventing and Eliminating Child Labor through Education: Drawn from Winrock Global CIRCLE Projects, Community-based Innovations to Reduce Child Labor through Education, <https://winrock.org/wp-content/uploads/2016/04/winrockenglish.pdf>
- Yavuz, M. (2019). Mevsimlik Tarım İşçisi Çocukların Eğitimde Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Görüşleri: Şanlıurfa İli Örneği. tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=npGs9H39x7G6401x51yqpLOEPFVB1VCbXQ0ao_R43rjPKK8MPSiIGjVXOOQkOtQ
- Yıldırak, N., Gülbuçuk, B., Gün S., Olhan, E. and Kılıç, M. (2003). Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Ankara: Tarım-İş.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Child Labor and Education in the Seasonal Migration Spiral: The Şanlıurfa Example

Within the framework of the agricultural production cycle in Türkiye, all family members participate in seasonal agricultural work that starts in March and continues until November. This situation causes children of compulsory education age, who are part of the family, to stay away from school. Children of seasonal migrant agricultural workers (SMAWs) families of compulsory education age cannot attend school regularly because they have to travel with their families and often have to drop out of schools. These kids, who lose their chances of education, also lose their chances of upward social mobility and cannot get out of the poverty spiral. Many studies on SMAW families show that parents and even grandparents of these children work in agriculture and generation after generation uses seasonal agricultural labor. The poverty of SMAWs is a known social reality in Türkiye and it is also very much related to being unskilled professionals. Even though the poverty cycle is accepted as the destiny of children of SMAWs, it is known that there are also success stories in which children have a chance to have a better future. So, this study instead of just looking at the disadvantaged position and oppression of these children mainly put on the table the stories of educated youths/adults who somehow empower themselves through education and try to break the poverty cycle and have better lives compared to their families. In general research and theses on seasonal migrant agricultural worker families and their children, including my master's thesis, have always focused on poverty, the cycle of deprivation and poverty that families and children experience, the bad working and living conditions of them, and the problems experienced in accessing services. This study approaches the subject from another angle and tries to find answers to the question of "how these children manage to go to university, and what are the factors that enable these children to go to university? It is the effort to understand how their story differs from other children by focusing on the hope in the stories. While trying to understand the stories of youths/adults who were able to continue their education, the pattern behind this success is identified and analysed. Based on interviewed youths' and adults' perceptions and their daily life experiences, the study determines the oppressions and subordinations that they face both in their private life and work life and also defines the common and differentiating strategies to continue their education despite the poverty they live in. Therefore, from the interview results, the study put forward some policies that should be put into practice to assist the empowerment of seasonal migrant agricultural workers families and their children to enable them to break the poverty cycle via education. In this regard, the study does not just determine the positions of interviewed youths/adults and their struggle against poverty and the right to education; it also suggests some policies based on youths' and adults' experiences. It tries to find an answer to the question of "What can be done to ensure that SMAWs' children benefit from their right to education?"